

**OSOBY KONSEKROWANE I SPECYFIKA ICH DZIAŁALNOŚCI
SPOŁECZNEJ I KULTUROWEJ**
**CONSECRATED PERSONS AND SPECIFICITY
OF THEIR SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITIES**

MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK

WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH,
WYŻSZA SZKOŁA NAUK SPOŁECZNYCH Z SIEDZIBA W LUBLINIE,
UL. ZAMOJSKA 47, 20-102 LUBLIN

Streszczenie

We współczesnym świecie można spotkać wiele osób, które poprzez wykonywanie swojego zawodu oraz działalność społeczną uczestniczą w życiu społecznym i kulturowym. Wśród tych osób istnieje specyficzna grupa, które również podejmuje takie działania, a jest nią grupa „osób konsekrowanych”. Grupę tę stanowią nie tylko osoby duchowne, ale również osoby świeckie. Osoby te przyjmują propozycję wejścia na drogę praktykowania rad ewangelicznych, aby przez to dojść do duchowego zjednoczenia z Bogiem. Fundamentem ich życia jest kontemplacja oraz działalność apostołska. Szczególnym polem tej działalności jest aktywność społeczna i kulturowa. W zależności od natury charyzmatu, który jest przez nich realizowany podejmują pracę z osobami ubogimi, bezdomnymi, wykluczonymi społecznie, chorymi, uzależnionymi czy też niepełnosprawnymi. Zajmują się również pracą wychowawczą i oświatową, kształtują „nowego człowieka” i budują kulturę ducha.

Słowa kluczowe: aktywność kulturowa, aktywność społeczna, kontemplacja, osoba konsekrowana, rady ewangeliczne.

Abstract

In the modern world, you can meet many people who through their profession and social activities participate in social and cultural life. Among these people there is a specific group that also undertakes such activities, which is the group of „consecrated persons”. This group includes not only clergy but also lay people. These people accept the proposal to follow the path of practicing the evangelical counsels in order to achieve spiritual union with God. The foundation of their lives is contemplation and apostolic activity. A special field of this activity is social and cultural activity. Depending on the nature of the charism that they implement, they work with the poor, the homeless, the socially excluded, the sick, the addicted or the disabled. They also carry out educational and educational work, shape a “new man” and build a culture of spirit.

Key words: cultural activity, social activity, contemplation, consecrated person, evangelical counsels.

WPROWADZENIE

Istnieją szczególne zawody i role, które predysponują konkretne osoby do aktywności społecznej i kulturowej. Istnieje jednak specyficzna grupa ludzi przynależnych do grupy „osób konsekrowanych”, które podejmują odpowiedzialne zadania w obszarze życia społecznego i kulturowego. Osoby konsekrowane w szczególny sposób zainteresowane są wejściem na drogę doskonałości duchowej, która w ostatecznym rachunku prowadzi do zjednoczenia z Osobowym Bogiem. Duchowość tak rozumiana oznacza ten rodzaj aktywności, która nie pochodzi z natury, ale z łaski – od Ducha Świętego działającego w osobie ludzkiej (Stepulak, 2016: s. 62; Chmielewski, 2001: s. 70). Współcześnie duchowość pojmowana bywa również w kategoriach nie tylko religijnych, dlatego też odnosi się do następujących dziedzin:

- Świadomość i samoświadomość, a szczególnie świadomość siebie, zdolność do przeżyć „odmiennych stanów świadomości”, czyli stanów mistycznych.
- Mądrość – rozumienie, zrozumienie (świata, innych, siebie), intelektualizacja i werbalizacja świata, wgląd i intuicja.
- Uczucia – miłość i zachwyty, ale także żal oraz cierpienie i niezadowolenie „duchowe”.
- Wrażliwość – w znaczeniu racjonalnym, emocjonalnym oraz percepcyjnym.
- Moralność – sumienie, zdolność do rozróżniania dobra i zła, do posługiwania się kryteriami sprawiedliwości, odpowiedzialności, troski oraz tolerancji.
- Twórczość – zdolność do transgresji, tworzenia standardów idealnych oraz wyobrażeń.
- Poczucie estetyczne – obraz świata jako zorganizowany, hierarchiczny, lecz niekoniecznie do końca spójny, otwarty, system wiedzy z różnych źródeł; system wartości i preferencji, indywidualnych i społecznych w tym wiedza i wartości religijne, system przekonań – wiara, trudne do zdefiniowania pojęcie czegoś, co organizuje, selekcionuje treści światopoglądu.
- Religijność jako dziedzina życia wewnętrznego większości ludzi, ale w bardzo różnym stopniu; mającą wiele wspólnego ze światopoglądem, ale będącą też czymś więcej, towarzyszącą im przeżyć, zbiorem zachowań religijnych i obyczajów.
- Wiara – podejmowany w obrębie procesów poznawczych wysiłek jednostki, aby przyjmować coś za prawdę, zjawisko o charakterze motywacyjnym, funkcja psychiczna. Treściami wiary mogą być przekonania i wyobrażenia religijne, naukowe, potoczne, paranaukowe (Socha, 2000: s. 17).

W tym kontekście można powiedzieć, iż osoby konsekrowane funkcjonujące w przestrzeni duchowości mają również kompetencje i kompetencje aby podjąć działalność społeczną i kulturową. W historii Kościoła notuje się wiele przypadków działania osób konsekrowanych w obszarze szerzenia oświaty, zakładania szkół i uniwersytetów a także podjęcia opieki nad osobami chorymi i niepełnosprawnymi (Stepulak, 2017: s. 20–22; Stepulak, 2014: s. 222 - 250). Jednym z wymiarów działań społecznych jest

również praca z osobami, które weszły na drogę demoralizacji i przestępczości (Stepulak, 2012: s. 43 – 63). Współcześnie zgodnie z nauczaniem Kościoła osoby konsekrowane w świetle swoich charyzmatów nie tylko prowadzi działalność w aspekcie formacji religijnej i duchowej, ale także w aspekcie działalności społecznej i kulturowej.

POJĘCIE „OSOBA KONSEKROWANA”

Termin „osoba konsekrowana” wraz z pojęciem „życie konsekrowane” pojawiło się wyraźnie w czasie przygotowania i podczas obrad IX Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów trwającym od 2 do 29 października 1994 roku. Do tego czasu powszechnie posługiwano się pojęciem „osoba zakonna”. Osoba konsekrowana daje wyraźną odpowiedź Bogu na Jego wezwanie. Człowiek, który przyjmuje formę życia konsekrowanego nie tylko „umarł” dla grzechu (Rz 6, 11), ale wyrzekłszy się świata, zdecydował się żyć wyłącznie dla Boga (Ogórek, 2002: s. 618). Swoje życie osoba konsekrowana oddała się Jego służbie, szukając i miłując Boga i bliźniego. Codzienna egzystencja osoby konsekrowanej koncentruje się na naśladowaniu Chrystusa czyli na przyjmowaniu wewnętrznej, głębokiej treści krzyża, którą jest radykalna miłość Boga i bliźniego (Ogórek, 2002: s. 618). Jan Paweł II wymienia następujące rodzaje osób konsekrowanych: a) mnisi i mniszki; b) zakonnicy i zakonnice; c) członkowie stowarzyszeń życia apostołskiego; d) dziewice i wdowy (wdowcy) konsekrowane; e) pustelnicy i członkowie instytutów świeckich.

Osoby konsekrowane są wezwane do świętości, a świętość to stan życia „przemienionego”. Obraz przemienienia Jezusa jest porywająco piękny, ale mimo to uczniowie Jego są skrajnie przerażeni. „Zawsze, gdy człowiek ogląda chwałę Bożą, odczuwa wyraźnie swoją małość i to napawa go lękiem. Ta bojaźń jest zbawienna, ponieważ uświadamia człowiekowi Boską doskonałość, a zarazem przynagla go nieustannym wezwaniem do „świętości”. Wszystkie dzieci Kościoła, powołane przez Ojca, aby „słuchać” Chrystusa, muszą odczuwać głęboką potrzebę nawrócenia i świętości”.

Droga rad ewangelicznych na którą wchodzi osoby konsekrowane jest uprzywilejowanych kierunek podążania ku świętości. „Nie jest dziełem przypadku, że w ciągu stuleci bardzo wiele osób konsekrowanych pozostawiło wymowne świadectwo świętości i wyróżniło się ofiarnością w realizacji szczególnie trudnych dzieł na polu ewangelizacji i służby” (Ogórek, 2002: s. 618; Jan Paweł II, 1996: nr 7 – 12).

U podstaw życia i definicji „osoba konsekrowana” leży pojęcie „konsekracja”. Konsekracja w sensie ogólnym jest całkowitym i wyłącznym oddaniem się człowieka Bogu na całą wieczność. Pierwsza i fundamentalna konsekracja dokonuje się we chrzcie świętym. Jednakże w przypadku życia konsekrowanego jej dopełnieniem i rozwinięciem jest konsekracja poprzez profesję rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, czyli publiczne, wobec wspólnoty Kościoła, wyznanie (oświadczenie) pełnej dyspozycyjności do naśladowania Chrystusa z pomocą Bożej łaski w zakresie wymienionych wcześniej wartości (cnót), które charakteryzują samego Chrystusa (Chmielewski, 2004: s. 243).

Osoba konsekrowana to taka, która jest wierna charyzmatowi duchowemu. Dzięki tej wierności wobec natchnienia założycieli i założycielek, które samo jest darem Ducha Świętego, można łatwo odkryć, a potem intensywnie przeżywać zasadnicze elementy życia konsekrowanego (Jan Paweł II, 1996: nr 36). „U źródeł każdego charyzmatu kryje się bowiem potrójne dążenie: przede wszystkim dążenie do Ojca, objawiające się w synowskim poszukiwaniu Jego woli poprzez proces nieustannego nawracania się (...) Charyzmaty życia konsekrowanego wiążą się z dążeniem do Syna: nakazują rozwijać głęboką i radosną komunę z Nim oraz uczyć się od Niego ofiarnej służby Bogu i braciom (...) każdy chryzmat oznacza także dążenie do Ducha Świętego, ponieważ skłania człowieka, aby pozwolił się Jemu prowadzić i wspomagać, zarówno w osobistym życiu duchowym, jak i w życiu wspólnotowym i w działalności apostołskiej, a dzięki temu by żył w postawie służby, która powinna być inspiracją dla wszelkich decyzji prawdziwego chrześcijanina” (Jan Paweł II, 1996: nr 36).

Konsekracja osoby, w tym również konsekracja ciała nie jest sprawą prywatną. Osoby konsekrowane są bowiem posyłane przez Chrystusa, aby być w świecie jego świadkami. Czyni to poprzez Kościół. Nie można upodabniać się do tego świata. „Rodzina konsekrowana udaje się po Mszy świętej do swoich zajęć. Bardzo wiele osób konsekrowanych pracuje w placówkach, w których jest kontakt z ludźmi innej duchowości. Mając świadomość bytowania w spójni z Chrystusem eucharystycznym, trzeba odważnie zaświadczyć sobą, jak Chrystus rozumie ciało człowieka. Ciało konsekrowane jest nie tylko przejawem nowego człowieczeństwa, ale – użyjmy tego odważnego sformułowania – przejawem ciała eucharystycznego. Osoba konsekrowana świadoma, że jest w swojej cielesności, przeniknięta Ciałem eucharystycznym, ma inny „dystans” do swojego ciała, ma swój „wgląd” w swoją cielesność” (Nowak, 1999: s. 163).

Najważniejszym przejawem misji osób konsekrowanych w świecie jest nie tyle ich zewnętrzne zaangażowanie, ale nade wszystko uobecnianie w świecie samego Jezusa Chrystusa przez dawanie własnego świadectwa. To jest właściwe wezwanie i pierwszoplanowe zadanie życia konsekrowanego. Im bardziej osoby konsekrowane będą upodabniały się do Chrystusa, tym bardziej będą Go czynić obecnym i działającym w świecie dla zbawienia wszystkich ludzi (Jan Paweł II, 1996: nr 72).

Każda osoba konsekrowana wypełnia misję na mocy samej konsekracji, postępując zgodnie z założeniami swojego instytutu. „Jest jeszcze jeden szczególny i swoisty element życia zakonnego, który sprawia, że ma ono udział w misji Chrystusa; jest nim życie braterskie we wspólnocie dla misji. Życie zakonne będzie zatem tym bardziej apostołskie, im głębsze będzie jego oddanie się Panu Jezusowi, im bardziej życie wspólnotowe będzie przepełnione duchem braterstwa i im gorliwiej zaangażowane w spełnianie szczególnej misji instytutu” (Jan Paweł II, 1996: nr 72).

Wzorem dla każdej osoby konsekrowanej, a zwłaszcza dla kobiety jest Maryja Niepokalanie Poczęta, która bezpośrednio po zwiastowaniu, udaje się w góry do św. Elżbiety (por. Łk 1, 39 – 40). Maryja obdarowana w momencie poczęcia pełnią łaski, wskazuje, że sprawdzianem dojrzałego życia duchowego jest realna służba i ewangelizacja. Maryja jest wzorem „(...) wzniosłym przykładem doskonałej konsekracji, wyrażającej się pełną

przynależnością do Boga i całkowitym oddaniem się Jemu. Wybrana przez Pana, który postanowił dokonać w Niej tajemnicy Wcielenia przypomina osobom konsekrowanym o pierwszeństwie Bożej inicjatywy. Zarazem Maryja, która wyraziła przyzwolenie na Boże Słowo Wcielone w Jej łonie, jawi się jako wzór przyjęcia łaski przez człowieka” (Jan Paweł II, 1996: nr 28).

Specyficznym problemem osoby konsekrowanej są jej postawy wobec cierpienia i śmierci. Cierpienie i śmierć stają się dla tych osób rzeczywistościami włączonymi w globalną wizję ich wiary. W swoim życiu noszą różne znamiona krzyża, który przybiera wieloraką postać. Jednakże ich cierpienie posiada swój głęboki sens nadany im przez mękę i śmierć Chrystusa. W tym kontekście stają się bardziej intensywnym doświadczeniem miłości Boga, im bardziej wyrastają ze zjednoczenia z Ukrzyżowanym Mistrzem. Cierpienia i śmierć osoby konsekrowanej uznawane są przez Kościół, są bardzo ważne i owocne. „Osoby konsekrowane poddając się formującemu się wpływowi cierpienia, same upodabniają się do Chrystusa ukrzyżowanego, powierzając ostatecznie w posłuszeństwie swego ducha w ręce Ojca. Świadome przejściowości ziemskiego życia, z nadzieją oczekują otarcia swych łez w oczekiwanym spotkaniu z Umiłowanym” (Sikora, 1999: s. 470).

W przypadku osoby konsekrowanej wybieganie myślą i sercem poza granice doczesności nie nosi w sobie najmniejszego śladu pesymistycznego patrzenia na teraźniejszość i przyszłość. Jest to wizja optymistyczna. U jej podstaw leży nadzieja oparta na autorytatywnym Słowie samego Boga, na Jego obietnicy: „historia ludzi zmierza ku nowemu niebu i nowej ziemi (por. Ap 21,1), gdzie Bóg otrze łzy z ich oczu wszelką łzę, a śmierci już odtąd nie będzie ani żałoby, ani krzyku, ani trudu już nie będzie, bo pierwsze rzeczy przeminęły” (Ap 21, 4) (Jan Paweł II, 1996: nr 27).

Osoba konsekrowana w cudowny sposób wyniesiona jest przez Boga do świętości. Dogmat Wniebowzięcia Matki Bożej uczy, iż Bóg nigdy nie pomniejsza człowieka, ale go wynosi. Wydarzenie to potwierdza, że duchowość chrześcijańska ma naturę wybitnie humanistyczną, co oznacza, iż promuje wszystko, co prawdziwe i piękne w ludzkiej naturze. „Godne podkreślenia jest także to, że dogmat o wniebowzięciu zabezpiecza duchowość chrześcijańska przed groźnymi w przeszłości i odżywającymi we współczesnych sektach tendencjami redukującymi człowieka bądź do wymiaru wyłącznie duchowego (angelizm), bądź do wymiaru cielesnego (manicheizm)” (Chmielewski, 2004: s. 155).

Pierwsza tendencja postrzega człowieka jako kogoś odcieleśnionego, w życiu którego wszelkie ograniczenia cielesne (np. pożądlivości) nie mają żadnego znaczenia, bo w tym przypadku chodzi o aktywność duszy. Natomiast tendencja druga skupia uwagę na ciele jako siedlisku wszelkiego zła, a nie właściwie interesować się prawdziwie duchowym wymiarem człowieka. „Prawda o Maryi wniebowziętej z duszą i ciałem przypomina, że autentyczna duchowość chrześcijańska postrzega człowieka jako „uduchowioną a cielesność” i „ucieleśnioną duchowość”. Oznacza to, że człowiek nie posiada ciała i nie posiada duszy, ale jest całością złożoną z ciała i duszy, niepowtarzalną indywidualnością, w której ciało i dusza wzajemnie się przenikają, tak iż jakakolwiek próba ich rozdzielania zawsze kończy się uśmierceniem człowieka, czy to fizycznym, psychicznym czy duchowym” (Chmielewski, 2004: s. 155).

Pojęcie „osoba konsekrowana” ma swoje źródło w chrześcijaństwie. W tym bowiem czasie krystalizował się termin „osoba”. Fundamentem osoby jest jej godność. Prawdziwą godność osobową odnajduje człowiek w Osobie Chrystusa. Odrzucenie godności osoby ludzkiej niszczy autonomię, radość, dialog, osobowe relacje, równość osób. Osoba konsekrowana nosi w sobie zawsze wysoką świadomość swojej osobowej godności zakotwiczonej w Jezusie Chrystusie. „Gdzie nie ma godności osoby ludzkiej, tam spotykamy dyktaturę, rewolucję, walkę klas, zniewolenie, manipulację, pornografię, priorytet popędów, wewnątrzlone ludobójstwo, eutanazję. Tak więc „osoba” rozcina wszelkie działania ludzkie na takie, które są adekwatne do osoby, oraz na takie postępowanie, które z godnością osoby ludzkiej pogodzić nie można” (Nowak, 2005: s. 31).

W przypadku osoby konsekrowanej następuje pełna akceptacja Chrystusa. Dokonuje się głęboka przemiana życia wewnętrznego i zewnętrznego. Osoba ta ma poczucie osobowej godności poprzez pełną identyfikację z Osobą Chrystusa. Osoby konsekrowane są doskonałym przykładem ludzi „nowych”, uchrytusowionych, które niosą w sobie obraz Syna Bożego (Nowak, 2005: s. 32). W tym kontekście można powiedzieć, iż osoba konsekrowana wyróżnia się postawą chrystocentryczną. Postawa taka wskazuje na potrzebę osiągnięcia chrześcijańskiej doskonałości poprzez radykalne odstępianie z miłości do Chrystusa od wszystkiego, co złe i pójście za Nim. Taki wybór wymaga od osoby konsekrowanej wpatrywania się w Chrystusa, ćwiczy się w uczynkach miłosiernych, naśladowania Go w dobroci, pokorze, cichości oraz cierpliwości (Misiurek, 2016).

Osoba konsekrowana podejmuje misję, która wpisana jest w jej serce. Istnieje ścisły związek osoby i czynu, który podejmuje. Misja zatem określa tożsamość osoby w podejmowanych czynach. Zakłada ona bowiem i postuluje aksjologiczną i symboliczną tożsamość osoby i działania. „Nie może nigdy nastąpić rozdzielenie, przeciwstawienie osoby i daru. Osoba objawia pełnię daru, kiedy w czynie wyraża siebie samą jako podmiot daru, czyli oddania się Bogu przez przyjęcie daru. Zarazem – objawia siebie autentycznie wtedy, gdy usiłuje w działaniu ukazać całe bogactwo Bożego daru. Między podmiotem a działaniem powinna więc zachodzić moralna tożsamość, oparta na niepodzielności daru, który równocześnie określa tytuł (tożsamość) osoby i przedmiot misji” (Bajda, 1987: s. 161).

W chrześcijańskiej duchowości dar wyraża czyn samego Boga, a wyraża go w pełni przez czyn osoby odpowiadającej Bogu za każdy dar. Odpowiedź osoby konsekrowanej jest zawsze wyrazem oddania się Bogu i zjednoczenia z Jego czynem. Definitywna jedność osoby i czynu opiera się ostatecznie na czynie Boga (Bajda, 1987: s. 162).

Osoba konsekrowana powinna pogodzić się z faktem, że nie zawsze będzie rozumiana przez ludzi, którym jest obca spójnia z Chrystusem. Zdarza się czasami, że nawet wśród wiernych Kościoła nie zawsze można liczyć na głębsze zrozumienie. Jest to także wyraz specyficznej ofiary w powołaniu do konsekracji osoby (Nowak, 1999: s. 165).

Fakt konsekracji osoby zakłada poczucie wolności. Konsekracja stanowi bowiem pogłębienie przymierza z Jezusem Chrystusem i dlatego osoba poprzez konsekrację ma aktywny udział w Prawdzie, która darzy człowieka wolnością. „Osoba, która zrozumiała swoją konsekrację ciała, jest wolna również dlatego, że obce jej jest wszelkie

bałwochwalstwo płci, kanonizacja „seksu” oraz seksualna frustracja. Kościół święty uczy nas, że prawdziwa konsekracja ciała ma swoje źródło w Miłości Chrystusa, ale również w autentycznym umiłowaniu człowieka, dokładniej – w ukochaniu Chrystusa w każdym człowieku” (Nowak, 1999: s. 167).

Inną ważną cechą osób konsekrowanych jest czujność. W tym przypadku chodzi o rodzaj czuwania ewangelicznego, które polega na autentycznym życiu Misterium Paschalnym. Im większa więź istnieje z Chrystusem, tym wrażliwsze jest sumienie, a skutkiem tego jest większe oczekiwanie na Boże Miłosierdzie. Życie osoby konsekrowanej wypełnione sakramentem pokuty oraz Eucharystii jest wyrazem sakramentalnej partycypacji w męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. „Takiego życia pragnie Chrystus od wszystkich, którzy z Nim zawarli przymierze w sakramencie chrztu świętego. Osoba konsekrowana, która nie potrafi na dłuższy czas wytrwać bez Bożego Miłosierdzia, jest niewątpliwie znakiem spójni z Kyriosem. Trudno sobie wyobrazić bardziej niebezpieczną postawę od przekonania, że można postępować za Chrystusem bez Jego Miłosierdzia. Takie przekonanie jest na wskroś postawą faryzejską” (Nowak, 1999: s. 168).

Osoba konsekrowana jest w Kościele i dla Kościoła, co oznacza, iż: „(...) życie konsekrowane, obecne w Kościele od samego początku, nigdy nie zaniknie jako jego niezbywalny i konstytutywny element, ponieważ wyraża samą jego naturę” (Jan Paweł II, 1996: nr 29). Strukturalna przynależność osoby konsekrowanej do Kościoła Chrystusowego ma swoje głębokie źródło w woli samego Zbawiciela. To On powołuje pewne, konkretne osoby do takiego radykalizmu życia, wskazując równocześnie jego eschatyczną wartość (Słomka, 1999: s. 216).

Specyficzny stan życia konsekrowanego pochodzi z Kościoła, ponieważ zakłada konsekrację chrzcielną, na podstawie której każdy ochrzczony człowiek jest powołany do zachowywania adekwatnej postawy życia w czystości, posłuszeństwa wobec Boga i Kościoła, aby zachować odpowiedni dystans wobec dóbr materialnych i realizować uniwersalne powołanie do świętości. Konsekracja chrzcielna jest pogłębianą poprzez sakrament bierzmowania. Stan życia konsekrowanego jest czasami nazywany konsekracją nową, czy też konsekracją z nowego tytułu (Słomka, 1999: s. 216).

Jan Paweł II uważał, iż: „Powołania do życia świeckiego, do posługi święceń i do życia konsekrowanego mają charakter paradygmataczny, jako że w taki czy inny sposób wywodzą się z nich lub do nich się odwołują wszystkie powołania szczególne” (Jan Paweł II, 1996: nr 31; Werbiński, 2004: s. 60 - 73; Werbiński, 1999: s. 55 - 70). Oczywiście jest fakt, iż wszystkie te powołania znajdują się w obszarze służby w Kościele i dla Kościoła. Stąd też osoby świeckie odnajdując swoją tożsamość na mocy sakramentu chrztu i bierzmowania, podejmują aktywność zwróconą ku sprawom świeckim, dotyczącym otaczającego ich świata. „Osoby z mocy sakramentu święceń winny odnajdywać się w Kościele i względem świata w swej tożsamości apostołskiej. Osoby życia konsekrowanego natomiast mają odnajdywać swą tożsamość w obrazowaniu i uobecnianiu eschatycznego powołania wszystkich wierzących w Chrystusa i wszystkich powołanych do zbawienia w wyniku zbawczego dzieła Chrystusa” (Słomka, 1999: s. 217).

Duchowość Błogosławieństw Jezusa dotyczy wszystkich chrześcijan, ale jednak osoby życia konsekrowanego są w szczególny sposób ludźmi tych Błogosławieństw i to właśnie w nich ma się objawiać oblicze tych Błogosławieństw całego ludu Bożego (Słomka, 1999: s. 217 – 218).

Osoba konsekrowana posiada zatem specyficzną duchowość i wynikająca z niej specjalną misję. Bierze bowiem odpowiedzialność nie tylko za kształtowanie osobistego życia wewnętrznego ale ma zadanie świadczyć swoim ewangelicznym przykładem o Chrystusie i o Jego Kościele.

SPOŁECZNA I KULTUROWA ROLA OSÓB KONSEKROWANYCH

Życie konsekrowane osób ma bardzo duże znacznie nie tylko dla życia religijnego i duchowego ale również społecznego i kulturalnego. Instytuty Życia Konsekrowanego bardzo aktywnie i dynamicznie uczestniczą w procesie odrodzenia społecznego i kulturalnego na płaszczyźnie formacji sumień i ludzkich serc. „Członkowie Instytutów są świadomi tego, iż podlegają sami tym uwarunkowaniom, które usiłują zrozumieć, opisać i zmienić. Wyrażają zatem wspólnotę losu z tymi, którym mają służyć. Usiłują popierać ducha solidarnego współdziałania (nie popierania tylko „swoich”) i odpowiednich warunków do rozwoju przedsiębiorczości. Instytuty pomagają tworzyć integralną wizję pracy. Uświadamiają, że autentycznie przeżywana podmiotowość człowieka ma wielki potencjał możliwości działania i przemian” (Żukowski, 2020).

Osoby konsekrowane udzielając pomocy ubogim i zagubionym tworzą wspólnotę osób. Chodzi o to, aby te osoby czuły się u siebie, mogły doświadczyć porady, duchowego i emocjonalnego wsparcia i konkretnej pomocy w aktywnym podejściu do swojej sytuacji. Instytuty tworzą i organizują świetlice środowiskowe, które dają możliwość wspomagania procesu socjalizacji na zasadzie bezinteresowności. Dokonuje się to poprzez pomoc dzieciom i młodzieży w odrabianiu lekcji, korepetycji z języka obcego, uczestnictwa w zajęciach sportowych i wiele innych działań (Żukowski, 2020).

Osoby konsekrowane starają się poprzez swoją pracę społeczną uczyć realnego spojrzenia na ludzką naturę, eliminując przy tym egoizm, postawy roszczeniowe i konsumpcyjne, zazdrość czy agresję i przemoc. „Bardzo często u podstaw niezadowolenia społecznego i dążenia do przemian leży często nie „pragnienie i łaknienie sprawiedliwości”, ale wielkie pragnienie konsumpcji na wyższym poziomie, do tego stopnia, że upragnione a nie posiadane jeszcze dobra stają się swoistym bożkiem usuwającym w cień Boga. Przemiany usiłuje się tworzyć pod wpływem egoizmów indywidualnych i grupowych, skrywanej lub otwartej żądzy władzy lub zwykłego wygodnictwa. Przy tym manipuluje się rozczarowaniami ludzkimi przez zwiększenie oczekiwań” (Żukowski, 2020).

Osoby konsekrowane praktykujące rady ewangeliczne podejmują styl życia w ubóstwie i prostocie, mając przy tym doskonałą świadomość, iż nieograniczony i dehumanizujący rozwój społeczny, ekonomiczny i gospodarczy nie jest bezwarunkową koniecznością. Można bowiem być człowiekiem wolnym i żyć dla pomnażania dobra wspólnego

w czym pomaga praktyka zachowywania rad ewangelicznych. Nie należy tworzyć solidarności przeciwko innym, ale nieustannie wzmacniać motywację poświęcania się dla innych i budowania wspólnoty osób. Człowiek nie może być ofiarą przemian, ponieważ jest podmiotem, który je tworzy (Żukowski, 2020).

Instytuty życia konsekrowanego zauważają, iż największym ubóstwem współczesnego świata jest odejście od Boga. Papież Jan Paweł II w adhortacji „Vita consecrata” zachęca osoby konsekrowane, aby zachowały świadomość, że „jednym z najbardziej wyrazistych przejawów miłości ubogich są działania zmierzające do uwolnienia ludzi od tej niezwykle dotkliwej formy ubóstwa, jaką jest brak formacji kulturowej i religijnej” (Jan Paweł II, 1996: nr 96). W tym kontekście osoby konsekrowane podejmują aktywną działalność ewangelizacyjną poprzez głoszenie katechez, podejmowanie różnych form indywidualnych i wspólnych spotkań z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi. Instytuty zakładają przedszkola i szkoły katolickie, w ten sposób wypełniają charyzmaty swoich założycieli. Dowodem i przykładem naśladowania Jezusa, który pochylał się nad ludźmi ubogimi jest wielka liczba dzieł podejmowanych i realizowanych przez zakony i ludzi świeckich przynależących do Instytutów. Motywem takiej troski i działania jest wypełnianie przykazania miłości Boga i bliźniego (Żukowski, 2020).

„Błogosławiona Matka Teresa z Kalkuty twierdziła, że Bóg utożsamia się z głodnym, chorym, nagim i bezdomnym, ale głód to nie tylko brak chleba, ale i brak miłości, nagość, to nie tylko brak ubrania, ale i współczucia, bezdomność to nie tylko brak schronienia, ale i to, czego doznajemy, gdy brak nam kogoś bliskiego. Święta siostra Faustyna pragnęła mieć miłosierne serce. Modliła się o miłosierne oczy, serce, nogi, język. W ubogim widziała Chrystusa” (Żukowski, 2020).

Wspólnoty zakonne podejmują wiele dzieł pomocy ubogim. Do nich należą:

- „światlice dla dzieci z ubogich i patologicznych rodzin;
- przedszkola, ochronki i internaty, w których od rodzin ubogich nie jest pobierana pełna odpłatność;
- organizowanie wakacji dla dzieci z rodzin patologicznych;
- domy dziecka, ośrodki pomocy dla dzieci i osób młodych niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo;
- domy samotnej matki wychowującej dzieci;
- kuchnie dla ubogich;
- ośrodki resocjalizacji dla AA (też zapewnienie odzieży dla dzieci z rodzin, w których rodzice piją alkohol);
- organizowania „opłatka” i „święconego” dla ubogich;
- przytuliska, domy dla przewlekle chorych, pomoc w hospicjach;
- opieka nad chorymi, też nad chorymi na AIDS;
- porady psychologiczne;
- duszpasterstwo wśród więźniów oraz pomoc materialna ich rodzinom;
- modlitwa zakonów klauzurowych i służenie radą (Żukowski, 2020).

Cała aktywność i dynamika instytutów życia konsekrowanego w wymiarze społecznym, charytatywnym i kulturowym wpisana jest w całość działania Kościoła ka-

tolickiego i jest jego widocznym przejawem. Wszelka tego rodzaju działalność jest fundamentalnym elementem kształtowania duchowości chrześcijańskiej. Z tym wiąże się odkrywanie społecznego znaczenia wiary chrześcijańskiej. Instytuty życia konsekrowanego podejmują dzieła apostołskie, zgodne z naturą ich charyzmatu i uwarunkowaniami zewnętrznymi, do których to należy przede wszystkim aktywność społeczna i kulturowa. Zaangażowanie osób życia konsekrowanego w sprawy społeczne i kulturalne oraz dzieła charytatywne zmusza do przemyślenia na nowo swojej relacji do spraw materialnych i duchowych, a w konsekwencji do życia wiarą działającą poprzez prawdziwą miłość. Jest to specjalny rodzaj duchowości, którą można by nazwać duchowością inkarnacyjną.

Instytuty życia konsekrowanego, podobnie i zrzeczenia chrześcijańskie posiadają w sobie dynamizm rozprzestrzeniania się i poszerzania zakresu i obszaru swojej działalności społecznej i kulturowej. W krótkim czasie mogą objąć wiele różnych środowisk, przekraczając bariery językowe, a nawet religijne. Dzieje się to ze względu na ekumeniczne otwarcie osób konsekrowanych i dzielenie się swoimi doświadczeniami duchowymi (ekumenizm praktyczny). Udzielanie pomocy w obszarze społecznym i kulturowym pozwala także na szybsze dotarcie do ludzi z przesłaniem ewangelicznym (Chmielewski, 2004: s. 283).

W zakresie aktywności społecznej i kulturowej szczególne miejsce odgrywają członkowie instytutów świeckich. Jednakże formacja tych osób jest o wiele bardziej wymagająca niż formacja do życia zakonnego, ponieważ wiąże się to z tym, iż poszczególni członkowie instytutu świeckiego muszą żyć spójnością swojej konsekracji, świeckości, wezwania Bożego, które konsekruje i posyła do współczesnego świata. Nie jest łatwo zachować jedność pomiędzy działaniem zewnętrznym a kontemplacją. Nie jest to łatwe nawet w życiu zakonnym, które jednak przez dobrą organizację czasu, może uprzywilejować modlitwę. Natomiast ludzi świeccy, żyjący w rodzinie, zawodzie, pracy, nie mają łatwego zadania, aby odzyskać tę prostotę i jedność życia. Jednakże mimo tych trudności podejmują kontemplację, która daje siłę do owocnej aktywności społecznej i kulturowej (Pironio, 18 maja 1980).

Istotną kwestią jest zatem formacja do apostołstwa świeckiego: „Praca i działalność zawodowa, jak każda forma obecności w społeczeństwie, muszą stać się środkami osobistego uświęcenia i uświęceniem świata od wewnątrz poprzez wprowadzenie wartości chrześcijańskich, a w pierwszym rzędzie miłości. Trzeba więc, aby członkowie instytutów świeckich śledzili uważnie życie świata i Kościoła, mieli szerokie horyzonty, aby byli w stanie podejmować osobistą odpowiedzialność z gotowością wprowadzenia koniecznych zmian mentalności i struktur” (Pironio, 18 maja 1980).

W Kościele katolickim szczególne miejsce zajmuje wymiar charyzmatyczny, który nazywany bywa również życiem konsekrowanym. Ten stan życia nie istnieje w rzeczywistości czysto abstrakcyjnej, ale w realny sposób pojawia się w różnorodnych formach i instytutach, w różnorodności środowisk, sytuacji, religijności duchowości, apostołstwa, ale również w różnych obszarach swojej działalności. Jednym z takich wymiarów jest działalność osób konsekrowanych w przestrzeni społecznej i kulturowej (Krzyszowski, 1999: s. 226).

Zadaniem osób konsekrowanych jest zatem troska o autentyczną kulturę ducha osób do których są one posłane. Zdaniem Jana Pawła II człowiek, który dba o kulturę ducha, będzie w każdej sytuacji dawał pierwszeństwo Bogu i dobrom przyszłym w swoim życiu, a przy tym będzie piętnował wszystko, co sprzeciwia się Bożej woli (Jan Paweł II, 1996: nr 84 – 85).

Osoby życia konsekrowanego pielęgnujące kulturę ducha, coraz bardziej otwierają się na Boga, potrafią przeciwstawić się różnym prowokacjom. Przez kulturę wyzwolana jest transcendencja ludzkiego ducha. Kultura oznacza uprawę ducha (duszy), poprzez racjonalne usprawnienia. Dzięki tego rodzaju kulturze „(...) osoba konsekrowana ukazuje, że to, co większość ludzi uważa za niemożliwe, dzięki łasce Pana Jezusa staje się możliwe i jest źródłem prawdziwego wyzwolenia” (Jan Paweł II, 1996: nr 88).

Kolejnym przejawem „prowokacji”, która przekreśla kulturę ducha jest materializm, nieograniczona żądza posiadania, nieuporządkowana chęć posiadania. W efekcie materializm powoduje zachwaszczenie duszy, zaskorupienie się człowieka w egoizmie, a w dalszej konsekwencji zamknięcie się na działanie Boga i dostrzeganie drugiego człowieka (Stepulak, Kowalski, 2015: s. 121 – 136). Osoby konsekrowane, nie poddając się pokusie posiadania, świadczą o tym, „że Bóg jest prawdziwym bogactwem jej serca” (Jan Paweł II, 1996: nr 90), a także potrafią być solidarni z ubogimi, poprzez to, iż kierują się miłością w relacji do braci, prostotą oraz gościnnością. Inną współczesną prowokacją, którą lansuje współczesna cywilizacja, ściśle związaną z brakiem autentycznej kultury ducha Jan Paweł II wymienia mit absolutnej wolności (Jan Paweł II, 1996: nr 91). Każda osoba konsekrowana, która prezentuje pewien poziom wewnętrznej kultury ducha, rozumie, że „nie ma sprzeczności między posłuszeństwem i wolnością” (Jan Paweł II, 1996: nr 91).

Współczesny świat jest coraz bardziej rozdarty przez ciągłe konflikty, wojny, nienawiść, niesprawiedliwość, wykorzystanie ludzi najuboższych i słabych. W takiej sytuacji społecznej i kulturowej osoby konsekrowane mają być autentycznymi nauczycielami solidarności, braterstwa, miłości i uczciwości. W takim rozumieniu poprzez ścisłe zespolenie w komunii z ludźmi całego świata, osoby konsekrowane były i są nadal „(...) znakiem dla świata i przyciągającą siłą, która prowadzi do wiary w Chrystusa” (Jan Paweł II, 1996: nr 46).

Dawanie świadectwa wierności Chrystusowi i synowskiej miłości oraz oddania jest mocą i podstawowym źródłem skuteczności ich apostołstwa w kontekście społecznym i kulturowym. „Świadomi zadań i powierzonej im misji mogą budować tak swoje wspólnoty, aby te stawały się autentycznymi miejscami nadziei, w których miłość, przepelniona duchem modlitwy i pobożności, jest zasadą życia i źródłem radości” (Dymowski, 2014: s. 865).

Współczesne społeczeństwo i kultura wraz z dynamicznymi przekonaniami jakie się dokonują, stawia przed Kościołem nowe, czasami bardzo radykalne wyzwania. Jan Paweł II w takiej sytuacji zauważa i diagnozuje kryzys życia konsekrowanego w niektórych regionach świata. Kryzys ten wynika nie tylko z procesu laicyzacji społeczeństw i kultur, ale nade wszystko wiąże się z brakiem powołań do życia konsekrowanego. Jednak ta ostatnia sytuacja nie może być przyczyną frustracji, ani też nie może prowadzić do utraty ufności w ewangeliczną siłę życia konsekrowanego. Właśnie ta troska o nowe

powołania jest wielkim wyzwaniem w czasach nowej ewangelizacji, która „(...) wymaga od osób konsekrowanych pełnej świadomości teologicznego sensu wyzwań naszej epoki” (Jan Paweł II, 1996: nr 81).

W takim kontekście nie można absolutnie mówić o apostolskiej działalności bez odpowiedniej formacji i przygotowania osób odpowiedzialnych za wychowanie. W tym przypadku miłość do Boga i do drugiego człowieka jest „(...) potężną siłą, która może być nieustannym źródłem natchnienia na drodze dojrzewania i wierności” (Jan Paweł II, 1996: nr 71). Przyjęte przez osoby konsekrowane zobowiązania i osobiste świadectwo może być wyraźną odpowiedzią na niepokoje zagubionego człowieka. Dlatego też osoby konsekrowane mają obowiązek wielkodusznie zapewnić niezawodne wsparcie i duchowe przewodnictwo wszystkim, którzy zwracają się do nich, motywowani tęsknotą za Bogiem i pragnieniem życia zgodnego z prawdami wiary (Jan Paweł II, 1996: nr 103).

Spośród wielu typów kultury w przypadku działalności osób konsekrowanych na czoło wysuwa się kultura społeczna. W tym przypadku są to standardy zachowania, które regulują wzajemne relacje pomiędzy pojedynczymi osobami i grupami społecznymi. Kultura społeczna jest stylem życia wspólnego, charakteryzuje i określa społeczeństwo, a także stymuluje relacje interpersonalne, aby osiągnąć prawdziwie ludzki poziom życia. Kultura społeczna jest przy tym narzędziem wzajemnego zrozumienia oraz solidarności. Cały proces kształtowania się kultury społecznej konkretnego społeczeństwa odbywa się poprzez selektywny kontekst kulturowych treści uprzednich pokoleń i kreatywne współdziałanie aktualnie żyjących członków określonej społeczności. Kultura społeczna uwidacznia się w prawie, kodeksach, ustroju i zinstytucjonalizowaniu. Jest ona obecna w społeczeństwie przez zachowywanie prostych nakazów i zakazów ujętych w prawodawstwie państwowym oraz międzynarodowym (Krzyszowski, 2014: s. 1446).

W swojej pracy na rzecz społeczeństwa i kultury społecznej osoby konsekrowane realizują również pewne wzory zachowań zawarte w obyczajach, które uwidaczniają się w kulturze osobistej oraz narodowej. W tego rodzaju zachowaniach osoby konsekrowane przypominają i uczą tradycji, która wnosi w życie osób porządek i akceptowanie wspólnych wartości. „W tym znaczeniu kultura jest dziedzictwem – otrzymując wiarę i dziedzicząc wartości i treści, jakie składają się na całość kultury własnego społeczeństwa, dziejów własnego narodu, osoba zostaje duchowo obdarowana w swoim indywidualnym człowieczeństwie, dlatego duchowe dziedzictwo należy przejąć, potwierdzić, utrzymać i pomnożyć, broniąc przed niebezpieczeństwem zniszczenia od zewnątrz lub rozkładu od wewnątrz” (Krzyszowski, 2014: s. 1447).

Relacja pomiędzy duchowością reprezentowaną przez osoby konsekrowane a kulturą nie może być rozumiana jedynie jako wzajemne uwarunkowanie czy też bezkrytyczne przyjęcie obu rzeczywistości. „W przekraczaniu struktur zewnętrznych, relatywnych, historycznych duchowość musi przyjąć zasadę chrystonomiczną: wcielania się w to, co ludzkie, opierania się światu poprzez sztukę wątplenia i krytycznego osądu, dokonując w ten sposób dzieła wyzwolenia i krytycznego osądu, dokonując w ten sposób dzieła wyzwolenia kultury; czyli powinna świata słuchać, ożywiać go, kontestować, odnawiać” (Boriello, dela Croce, Secondin, 1998: s. 381 - 382).

Instytuty życia konsekrowanego w czasach współczesnych muszą wypracować nowy styl życia. Duchowość chrześcijańska odnajduje swą siłę, która płynie z faktu Wcielenia, która nierozzerwalnie wiąże się z losem konkretnego człowieka. „Każde pokolenie usiłuje pisać w pewien sposób swoją Ewangelię, wydobywając ją z podłoża własnej historii i z centrów semantycznych, wokół których organizuje się kultura. Zadanie to nie jest jednak sprawą kilku osób. Jest obowiązkiem wszystkich. Cała wspólnota powinna zostać włączona w to dzieło Ewangelii, w którym nabiera ona nowego blasku kultury i nie tylko sama jest ewangelizowana, ale też staje się narzędziem ewangelizacji, nosicielką ukrytego piękna Ewangelii” (Boriello, dela Croce, Secondin, 1998: s. 383).

Jednym z ważnych dylematów moralnych występujących we współczesnej duchowości jest relacja: *actio – contemplatio*. W kontekście założeń filozofii greckiej, rozróżnia się pracę jako coś specyficznego dla niewolników a odpoczynek lub aktywność jako coś istotnego dla ludzi wolnych. Tego rodzaju wizja, przeniesiona na poziom chrześcijański, doprowadziła do w duchowości do pewnych konsekwencji, które wyrażają się uprzywilejowaniem kontemplacji. Osoby konsekrowane stają dzisiaj wobec odwrotnego porządku, zamiast: kontemplacja - działanie, pojawia się: działanie – kontemplacja. Współcześnie bowiem o wartości człowieka stanowi aktywność, podczas gdy nie-działanie, uzdalniające do poświęcenia się kontemplacji czy modlitwie, uznawane jest za alienację czy lęk wobec wyzwań historii (Boriello, dela Croce, Secondin, 1998: s. 383 - 384).

Kontemplacja powinna stanowić mocny filar współczesnej kultury, a obok niej warto zwrócić uwagę na inne wymiary kultury, takie jak: zabawa, poczucie wolności, gra, działalność bez celu, odpoczynek oraz odprężenie. „Duchowość ma na tym polu bardzo wiele do zrobienia. Dzisiaj odrzuca się zabawę bez jakości i humanistycznego ukierunkowania, dotarcia do tego, co istotne. Trzeba odkryć sens życia, który przez człowieka współczesnego może być zignorowanym, a który chrześcijanin może uchwycić i uczynić go celem aktywności ludzkiej, odzyskując w ten sposób własną godność” (Boriello, dela Croce, Secondin, 1998: s. 384).

Osoby konsekrowane poprzez praktykę rad ewangelicznych i wierność charyzmatom podejmują ewangelizację współczesnego świata. W tym dziele ważnymi wymiarami jest ich rola społeczna i kulturowa.

PODSUMOWANIE

W obszarze działalności społecznej i kulturowej szczególne miejsce odgrywają osoby konsekrowane. Osoba konsekrowana oddaje się służbie Bogu, szukając i miłując Go. Do osób konsekrowanych można by zaliczyć: a) mnichów i mniszki; b) zakonników i zakonnice; c) członków stowarzyszeń życia apostołskiego; d) dziewice i wdowy (wdowcy) konsekrowane; e) pustelników i członków instytutów świeckich. Wymienione powyżej osoby starają się realizować drogę rad ewangelicznych, takich jak: czystość, ubóstwo i posłuszeństwo. Konsekracja osoby nie jest sprawą prywatną, ponieważ ludzi ci są posłani, aby być świadkami Chrystusa w świecie. Fundamentem konsekracji osoby jest

jej godność, którą w pełni można odnaleźć w Osobie Chrystusa. Osoba konsekrowana musi pogodzić się z faktem, iż nie zawsze będzie rozumiana przez innych ludzi.

Współczesny świat potrzebuje jednak ludzi konsekrowanych, którzy dynamicznie i aktywnie uczestniczą w życiu społecznym i kulturowym. W tym przypadku chodzi i skuteczną pomoc ubogim, chorym, niepełnosprawnym, zagubionym i wykluczonym. Osoby konsekrowane dokładnie zauważają, iż największym ubóstwem współczesnego świata jest odejście od Boga i odrzucenie miłości. Formy działań osób konsekrowanych są bardzo bogate i różnicowane. Podstawą tychże działań jest postawa kontemplacji i dawania świadectwa bezinteresownej miłości.

BIBLIOGRAFIA

1. Bajda J. (1987), „Chrystus odwołuje się do serca”. Wokół problemu interioryzacji, w: T. Styczeń (red.), Jan Paweł II. Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Chrystus odwołuję się do „serca”, Lublin 1987: RW KUL, s. 147 – 170.
2. Boriello L, dela Croce G, Secondin B. (1998), Historia duchowości. Tom VI. Duchowość chrześcijańska czasów współczesnych, Kraków: Wydawnictwo Homo Dei, s. 381 – 382.
3. Chmielewski M.(2001), Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
4. Chmielewski M. (2004), Vademecum duchowości katolickiej, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „POLIHYMNIA”.
5. Dymowski E. (2014), Konsekrowane osoby, w: A. Zwoliński (red.), Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania społecznego, Radom 2014: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN, s. 862 - 865.
6. Jan Paweł II, Adhortacja Vita consecrata, 25 marca 1996.
7. Krzyszowski Z. (2014), Kultura, w: E. Sakowicz (red.), Jan Paweł II. Encyklopedia dialogu i ekumenizmu, Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN, s. 1442 - 1452.
8. Krzyszowski Z. (1999), Poza Kościołem nie ma konsekracji, w: A.J. Nowak (red.), Vita consecrata. Tekst i komentarze, Lublin: RW KUL, s. 225 – 245
9. Misiurek J. (2016), Mądrość serca. W kręgu chrześcijańskiej duchowości, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
10. Nowak A.J. (1999), Osoba konsekrowana. III. Ślub czystości, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
11. Nowak A.J. (2005), Psychologia eklezjalna, Lublin 2005: Wydawnictwo KUL.
12. Ogórek P.P. (2002), Osoba konsekrowana, w: M. Chmielewski (red.), Leksykon duchowości katolickiej, Wydawnictwo „M”, Lublin – Kraków, s. 618.
13. Pironio E, Formacja członków i rola odpowiedzialnych, Québec, 18 maja 1980.
14. Sikora R.A. (1999), Cierpienie i śmierć osoby konsekrowanej, w: A.J. Nowak (red.), Vita consecrata. Tekst i komentarze, Lublin: RW KUL, s. 461 – 475.
15. Słomka W. (1999), Eklezjalny rys życia konsekrowanego, w: A.J. Nowak (red.), Vita consecrata. Tekst i komentarze, Lublin: RW KUL, s. 213 – 224.
16. Socha P.(2000), Psychologia rozwoju duchowego – zarys zagadnienia, w: P. Socha (red.), Duchowy rozwój człowieka, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
17. Stepulak M.Z, (2012). Wybrane problemy etyczno – w pracy socjalnej, Lublin: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
18. Stepulak M.Z, (2014). Tajemnica zawodowa psychologa, Lublin: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.

19. Stepulak M.Z., Kowalski W.(2015). Zjawisko bezdomności w świetle teorii i badań w Lublinie i województwie lubelskim, Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
20. Stepulak M.Z,(2016). Systemowe ujęcie osoby. Ciało – psychika – duchowość, w: M.Z. Stepulak, J. Łukasiewicz, W. Kowalski (red.), *Ciało – Psychika – Duchowość: Integralna wizja człowieka*, Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, s. 49 – 75.
21. Stepulak M.Z.(2017), Kościół katolicki wobec osób niepełnosprawnych intelektualnie, w: M.Z. Stepulak, J. Łukasiewicz (red.), *Wielowymiarowe ujęcie niepełnosprawności*, Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, s. 15 – 26.
22. Werbiński I. (2004), Realizacja rad ewangelicznych drogą do świętości w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Ojczyzny, „*Studia Włocławskie*”, 7, s. 60–73.
23. Werbiński I. (1999), Potrzeba realizacji charyzmatu eremickiego w czasach współczesnych, „*Collectanea Theologica*”, 69, nr 4, s. 55–70.
24. Żukowski H. Udział osób konsekrowanych w trosce Kościoła o ubogich, opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/konsekrowani_a_ubodzy.html, data dostępu, 2020-04-12.